

Denne artikkelen kan kopieres fritt og viderefremidles til andre.

En forutsetning er at navn på utgiver (Strinda historielag), årbokas årstall og forfatter(e) oppgis.

Det må ikke foretas endringer i artiklene.

Det er ikke tillatt å skanne eller kopiere bilder i bøkene for bruk i andre sammenhenger.

Gamle mål

Av Jon E. Kvistedal

I Almanakken for 1905 er denne omregningstabellen mellom eldre mål og de tilsvarende metriske verdier tatt inn. Selv 30 år etter at det metriske system ble innført, fant man det altså nødvendig å minne folk flest om det metriske systemet. I dag, 100 år senere, har vi fortsatt ikke konvertert helt og holdent. Tommestokken har fortsatt både tommer og cm.

Hva gjorde vi så før tommestokken ble vanlig? Hvorfor heter det tomme, fot,

alen og favn? Jo, man tok utgangspunkt i det enkleste og det man alltid hadde med seg; sin egen kropp. Tomme er bredden av tommelfingeren, fot er lengden fra hæl til tåspiss, alen er lengde på underarmen fra albue til tuppen av lillefingeren, og favn er lengden fra fingerspiss til fingerspiss. Dermed hadde de enkelte snekkere og båtbyggere sine egne individuelle mål. Men hva gjorde vel det, de bygde jo hele det bestilte møbel eller båt fra a til å med det samme målet. Disse målene var praktiske fordi de alltid var for hånden. For å ha litt or-

Omsætning af ældre norsk Maal og Vægt til metrisk og omvendt.	
Længdemaal.	
$1 \text{ Fod} = 0.3137 \text{ m.}$	$1 \text{ m} = 3.187 \text{ Fod.}$
1 gammel Mil = 11.3 km.	1 km = 1594 Alen.
1 Fjerdings = 2.8 km.	1 m = 38 Tommer.
1 Favns = 1.88 m.	1 dm = 3 Tom. 10 Linier.
1 Alen = 62.7 cm.	1 cm = 4.6 Linie.
1 Fod = 31.4 cm.	1 mm = 0.5 Linie.
1 Tomme = 2.6 cm.	
1 Linie = 2.2 mm.	10 km kaldes nu en Mil.
Flademaal.	
$1 \square \text{ Fod} = 0.09843 \text{ m}^2.$	$1 \text{ m}^2 = 10.159 \square \text{ Fod.}$
1 \square Mil = 127 km ² .	1 km ² = 1016 Maal Jord.
1 \square Favns = 3.5 m ² .	1 m ² = 2.5 \square Alen.
1 \square Alen = 0.4 m ² .	1 dm ² = 14.6 \square Tomme.
1 \square Fod = 10 dm ² .	1 cm ² = 0.15 \square Tomme.
1 \square Tomme = 7 cm ² .	1 mm ² = 0.2 \square Linie.
1 \square Linie = 4.8 mm ² .	

Faksimile fra Almanakken 1905.

den på målene ble det bestemt at det skulle være tolv tommer i en fot, to fot i en alen og tre alen i en favn.

Ulempen var at ingen hadde nøyaktig like store enheter. Fordi alle mål var forskjellige, kunne det oppstå forviklinger, og betegnelsene fikk derfor etter hvert faste definisjoner. I 1541 bestemte Christian 3. at Sjællandsk alen skulle være offisielt mål ved all handel i Danmark og Norge. Fra 1683 ble det bestemt at en alen skulle være to Rhinske fot. Denne alen dannet grunnlaget for tommer og favner, og Rhinsk fot var standard i Norge inntil det metriske systemet ble innført i 1875. Da ble plutselig en alen 62,7 cm.

130 år etter at det metriske systemet ble innført, kjøper vi fortsatt to toms plank, 4 toms spiker, 30 fots lystbåter osv. Veker og glass til parafinlamper kjøper vi i linjer. Hva er så linjer? Jo en linje er en tolvtedels tomme ($1'' = 1/12''$). Og, tolvfallsystemet lever i beste velgående. Egg selges for eksempel i forpakninger med 6 eller 12 egg ($1/2$ dusin eller 1 dusin).

I 1875 sluttet Norge seg til myntkonvensjonen som Sverige og Danmark allerede hadde opprettet. Det medførte at landets pengevesen måtte legges om. "Lov om Pengevæsenet" av 17. april 1875 bestemte at pengeenheten skulle være 1 krone som deles i 100 øre. Loven fastsatte videre at 1 Speciedaler ble lik 4 kroner og 1 Skilling lik $3 \frac{1}{3}$ øre, og at omleggingen skulle gjennomføres fra 1. januar 1877. Omleggingen av pengesystemet ble enklere fordi her var det ikke noe alternativ. Allikevel anså man det nødvendig med en gradvis tilvenning til de nye enheter, og det ble preget mynter med begge verdier på samme mynt (henholdsvis 10 øre / 3 sk, 1 kr / 30 sk, 10 kr / $2\frac{1}{2}$ spd og 20 kr / 5 spd). Illustrasjonene nedenfor gjengir avers til en 10 øre / 3 sk mynt preget i 1874 og en tilsvarende 10 øre mynt i 1875. Myntene bærer preg av å være godt brukte. De korslagte hammere viser at mynten er preget på Kongsberg, den gang som i dag.

Jon E. Kvistedal er opprinnelig Trondheimsgutt, nå bosatt i Kongsberg. Han er interessert i lokalhistorie knyttet til Trondheim og nærliggende områder.

